

—
Верховний
Суд

Огляд практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду

у справах щодо визнання односторонніх
правочинів недійсними

Зміст

Правові висновки Великої Палати Верховного Суду, які застосовано в практиці Касаційного цивільного суду, у спорах щодо визнання односторонніх правочинів недійсними	6
Підтверджені правові позиції Верховного Суду України, які застосовано в практиці Касаційного цивільного суду, у спорах щодо визнання односторонніх правочинів недійсними	6
Правові позиції Верховного Суду України у спорах щодо визнання односторонніх правочинів недійсними, від яких Велика Палата Верховного Суду відступила	6
1. Визнання довіреностей недійсними	7
1.1. Включена до довіреності нікчемна умова щодо її безвідкличності не є підставою для визнання недійсною довіреності в цілому	7
1.2. Довіреність, видана на здійснення від імені власника правомочності щодо передачі права володіння та користування нерухомим майном, зокрема права укладення договорів оренди, не є довіреністю на право розпорядження нерухомим майном, а тому може бути посвідчена уповноваженою на це посадовою особою органу місцевого самоврядування та не підлягає обов'язковій реєстрації у Єдиному реєстрі довіреностей	8
1.3. Реєстрація довіреності, прирівняної до нотаріально посвідченої, в Єдиному реєстрі довіреностей, а не в реєстрі для реєстрації заповітів і довіреностей, що прирівнюються до нотаріально посвідчених, не є підставою для скасування довіреності, якщо такий реєстр на момент вчинення довіреності не вівся.	
Заява про реєстрацію довіреності в Єдиному реєстрі довіреностей – це обумовлена законом дія, яка не є в розумінні положень ЦК України правочином, а тому не може бути визнана судом недійсною	10
1.4. Довіреність на право розпорядження нерухомим майном, посвідчена уповноваженою на це посадовою особою органу місцевого самоврядування до 28 березня 2009 року, не може бути визнана недійсною з підстав її посвідчення неналежною особою.	
Описки при зазначенні дати посвідчення довіреності за умови додержання вимог, встановлених частинами першою-третьою, п'ятою та шостою статті 203 ЦК України, не можуть бути підставою для визнання спірної довіреності недійсною	11
1.5. Підставою для визнання довіреності недійсною на підставі статті 225 ЦК України може бути лише абсолютна неспроможність особи в момент вчинення правочину розуміти значення своїх дій та (або) керувати ними	13

- 1.6. Представник за довіреністю має право на звернення до суду з позовом про визнання недійсними довіреності про передоручення наданих йому прав іншій особі, а також договору укладеного на підставі оспорюваної довіреності, оскільки такий правочин суперечить його волевиявленню, як представника власника майна 14
- 1.7. Обов'язок доказування у справах про визнання довіреності недійсною на підставі статті 230 ЦК України, покладається на позивача як сторону, яка діяла під впливом обману. Позивач повинен довести наявність умислу з боку відповідача, істотність значення обставин, щодо яких його введено в оману, і сам факт обману 16
- 2. Визнання недійсними односторонніх правочинів щодо спадкування 18**
- 2.1. Відмова від прийняття спадщини може бути визнана судом недійсною на підставі статті 229 ЦК України, якщо буде доведено, що особа, яка вчинила такий правочин, помилилася щодо обставин, які мають істотне значення (природи правочину, своїх прав та обов'язків) 18
- 2.1.1. Помилка внаслідок власного недбальства, незнання закону чи неправильного його тлумачення не є підставою для визнання відмови від прийняття спадщини недійсною на підставі статті 229 ЦК України 18
- 2.1.2. Зміна думки щодо відмови від спадщини у зв'язку з невиконанням певних домовленостей у подальшому особою, на користь якої здійснена така відмова, не може бути достатньою та обґрунтованою підставою для визнання заяви про відмову від спадщини недійсною на підставі статті 229 ЦК України 19
- 2.2. Відмова від прийняття спадщини може бути визнана судом недійсною на підставі статті 233 ЦК України, якщо її вчинено особою за наявності одночасно двох умов: 1) під впливом тяжкої для неї обставини; 2) на вкрай не вигідних умовах, чим друга сторона правочину скористалася. Крім того, має бути причинно-наслідковий зв'язок між тяжкими обставинами та відмовою від прийняття спадщини.
Зміна думки щодо відмови від спадщини у зв'язку зі смертю у подальшому особи, на користь якої здійснена така відмова, не може бути достатньою та обґрунтованою підставою для визнання такої відмови недійсною 20
- 2.3. Відсутність у заповідача паспорта громадянина України не може бути підставою для визнання заповіту недійсним у зв'язку з тим, що в цьому випадку визначальним для нотаріуса було саме встановлення особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії 22
- 2.4. Відсутність у заповіті певних реквізитів, яка не позбавляє можливості встановити особу спадкодавця, свободу його волевиявлення, час,

місце вчинення заповіту, особу, яка його нотаріально посвідчила, тощо, не може розцінюватися як порушення форми заповіту	23
2.5. Якщо особа не вчинила дій щодо прийняття спадщини (у встановлені законом строки не заявила про свої спадкові права), то у неї відсутня юридична заінтересованість у встановленні заповіту, складеного спадкодавцем на користь іншої особи, недійсним, оскільки право на спадкування їй не належить внаслідок спливу строку на його реалізацію	24
2.6. Чинність заповіту щодо складу спадщини встановлюється на момент відкриття спадщини. Заповіт щодо майна, вказаного у спадковому договорі, складений і посвідчений під час дії спадкового договору, який в подальшому було розірвано в судовому порядку, не може бути визнаний недійсним на підставі частини другої статті 1307 ЦК України	26
2.7. Визнання на підставі рішення суду нікчемного заповіту недійсним не є належним способом захисту прав, оскільки не призведе до реального відновлення порушених прав позивача, адже нікчемний правочин є недійсним у силу закону	27
2.8. Заповіт, посвідчений (виданий) службовою особою (нотаріусом) на тимчасово окупованій території, на якій органи державної влади, посадові та службові особи України не здійснюють свої повноваження, є нікчемним	28
3. Визнання односторонніх правочинів банку недійсними	30
3.1. Односторонній письмовий правочин банку, яким змінено або доповнено тарифи на послуги, що надаються держателю платіжної картки (клієнту), вчинений з порушенням визначених договором та/або законом строків повідомлення клієнта про застосування нових тарифів на обслуговування електронного платіжного засобу, має бути визнаний недійсним на підставі частини першої статті 203 ЦК України	30
3.2. Вимоги позивача про визнання дій банку щодо односторонньої зміни тарифів на послуги протиправними та зобов'язання зарахувати на картковий рахунок грошові кошти, списані на підставі цього одностороннього правочину, без визнання його недійсним, є передчасними та не підлягають задоволенню	32
3.3. Вимоги позивача про визнання неправомірними дій банку щодо анулювання боргу та списання кредитної заборгованості, як безнадійної, є неналежним способом захисту. Такі дії банку є одностороннім правочином, який є правомірним, якщо він не визнаний судом недійсним (пункт 2 частини другої статті 16 ЦК України)	33

4. Процесуальні особливості розгляду справ щодо визнання односторонніх правочинів недійсними	35
4.1. Спир про визнання недійсним одностороннього правочину, вчиненого фізичною особою шляхом подання заяви про надання згоди на укладання іншим з подружжя як майновим поручителем договору про передачу в іпотеку спільного сумісного майна подружжя, за своєю правовою природою виникає із сімейних, а не господарських правовідносин, навіть у тому випадку, коли відповідна порука забезпечує виконання зобов'язань, які виникли між юридичними особами, а тому підлягає розгляду у порядку цивільного судочинства	35
4.2. У справах про визнання недійсними таких односторонніх правочинів, як видача довіреності і прийняття спадщини належним відповідачем є особа, яка видавала довіреність, і особа, яка прийняла спадщину, а не нотаріус чи нотаріальна контора	37
4.3. Перевірити повноваження представника сторони, а також законність документа, наданого на підставі таких повноважень, належить до обов'язку виключно суду, який розглядає справу, в якій така довіреність надана. Вирішення відповідних питань в межах окремого судового процесу законодавством не передбачено. Особа, яка не була учасником правовідносин з оформлення довіреності на процесуальне представництво (не є ані особою, яка її видала, ані представником) та не довела порушення її прав і законних інтересів внаслідок оформлення такої довіреності, не має підстав для позову про визнання цієї довіреності недійсною	38
5. Інше	40
5.1. Нотаріально посвідчена заява про зобов'язання повернути кошти є одностороннім правочином, а не договором позики. Відмова від такої заяви (стаття 214 ЦК України) не може бути підставою для відмови судом у визнанні такого одностороннього правочину недійсним	40

Правові висновки Великої Палати Верховного Суду, які застосовано в практиці Касаційного цивільного суду, у спорах щодо визнання односторонніх правочинів недійсними

постанова Великої Палати Верховного Суду від 14 листопада 2018 року у справі № 464/4365/17, провадження № 14-454цс18 <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77933490>

постанова Великої Палати Верховного Суду від 21 листопада 2018 року у справі № 372/504/17, провадження № 14-325цс18 <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78215412>

постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 жовтня 2019 року у справі № 495/2403/16-ц, провадження № 14-463цс19 <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85174577>

постанова Великої Палати Верховного Суду від 11 грудня 2019 року у справі № 359/10663/18, провадження № 14-537цс19 <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86401317>

Підтверджені правові позиції Верховного Суду України, які застосовано в практиці Касаційного цивільного суду, у спорах щодо визнання односторонніх правочинів недійсними

постанова Верховного Суду України від 26 грудня 2011 року у справі № 6-73цс11 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/20968434>

постанова Верховного Суду України від 29 лютого 2012 року у справі № 6-9цс12 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/21840087>

постанова Верховного Суду України від 26 вересня 2012 року у справі № 6-85цс12 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/26347528>

постанова Верховного Суду України від 20 лютого 2013 року у справі № 6-2цс13 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/30112973>

постанова Верховного Суду України від 17 вересня 2014 року у справі № 6-131цс14 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/40731228>

постанова Верховного Суду України від 28 вересня 2016 року у справі № 6-1531цс16 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/62158363>

постанова Верховного Суду України від 13 березня 2017 року у справі № 6-2833цс16 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/65440953>

постанова Верховного Суду України від 06 вересня 2017 року у справі № 6-2424цс16 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/70427238>

Правові позиції Верховного Суду України у спорах щодо визнання односторонніх правочинів недійсними, від яких Велика Палата Верховного Суду відступила

постанова Верховного Суду України від 05 липня 2017 року у справі № 6-1743цс16 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/67721666>

постанова Верховного Суду України від 16 серпня 2017 року у справі № 6-54цс17 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/68480672>

1. Визнання довіреностей недійсними

1.1. Включена до довіреності нікчемна умова щодо її безвідкличності не є підставою для визнання недійсною довіреності в цілому.

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду 17 червня 2020 року розглянув касаційну скаргу ОСОБА_1 на постанову Апеляційного суду Рівненської області від 31 травня 2018 року у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 та приватного нотаріуса Дубенського районного нотаріального округу Бадаліс Ж. П. про визнання правочину недійсним та скасування довіреності.

Суди встановили, що 19 квітня 2016 року приватний нотаріус Дубенського районного нотаріального округу Бадаліс Ж. П. посвідчив та зареєстрував в реєстрі за № 1272 довіреність, відповідно до якої ОСОБА_1 надала ОСОБА_2 повноваження щодо розпорядження належним довірителью майном. Довіреність видана строком на 3 роки та дійсна до 19 квітня 2019 року.

Звертаючись до суду з позовом та подаючи касаційну скаргу, ОСОБА_1 посилався на те, що спірна довіреність була видана ним під впливом тяжкої обставини, а саме: незадовільний стан свого здоров'я та потреба у лікуванні, а умову щодо безвідкличності – такою, що обмежує його гарантоване право на її скасування, що в своїй сукупності та відповідно до статей 64, 68 Конституції України та статей 233, 249 ЦК України є підставою для визнання довіреності недійсною в цілому.

Вирішуючи спір по суті, суд першої інстанції, з висновком якого погодився апеляційний суд, дійшов обґрунтованого висновку, що умова спірної довіреності про її безвідкличність не ґрунтується на вимогах законодавства України. Частиною четвертою статті 249 ЦК України (в редакції станом на 19 квітня 2016 року) було передбачено, що законом може бути встановлено право особи видавати безвідкличні довіреності на певний час. Безвідклична довіреність може бути видана виключно у випадках, прямо передбачених законом. Станом на дату видачі спірної довіреності від 19 квітня 2016 року єдиним законом, який передбачав можливість видачі безвідкличної довіреності, був Закон України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю».

З огляду на зазначене Верховний Суд дійшов висновку про те, що зазначена в довіреності, виданій 19 квітня 2016 року ОСОБА_1 на ім'я ОСОБА_2, умова щодо її безвідкличності є нікчемною (стаття 249 ЦК України).

Відповідно до частини другої статті 215 ЦК України недійсним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин). У цьому разі визнання такого правочину недійсним судом не вимагається. Ці ж положення можуть бути застосовані до окремих умов договору, недійсність яких встановлена законом.

Згідно зі статтею 217 ЦК України недійсність окремої частини правочину не має наслідком недійсності інших його частин і правочину в цілому, якщо можна припустити, що правочин був би вчинений і без включення до нього недійсної частини. Таким чином, сама по собі включена до довіреності нікчемна умова щодо її безвідкличності не свідчить про недійсність правочину в цілому.

Встановивши відсутність доказів, які свідчили б, що позивач помилявся щодо юридичного значення та наслідків своїх дій при видачі довіреності, та врахувавши відсутність доказів на підтвердження того, що оспорювана довіреність видана ОСОБА_1 під впливом тяжкої обставини, апеляційний суд дійшов по суті правильного висновку про відсутність підстав для задоволення позову.

Враховуючи наведене, Верховний Суд вважав, що касаційна скарга підлягає залишенню без задоволення, а постанова апеляційного суду залишенню без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 червня 2020 року у справі № 559/1193/17 (провадження № 61-39855св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90021514>

Аналогічний правовий висновок викладено в постановах Верховного Суду:

1) від 18 березня 2020 року у справі № 323/2196/17-ц (провадження № 61-46071св18), з текстом якої можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88495381>;

2) від 05 грудня 2018 року у справі № 323/19/16-ц (провадження № 61-14514ск18), з текстом якої можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78469576>

1.2. Довіреність, видана на здійснення від імені власника правомочності щодо передачі права володіння та користування нерухомим майном, зокрема права укладення договорів оренди, не є довіреністю на право розпорядження нерухомим майном, а тому може бути посвідчена уповноваженою на це посадовою особою органу місцевого самоврядування та не підлягає обов'язковій реєстрації у Єдиному реєстрі довіреностей.

10 жовтня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув касаційну скаргу представника ОСОБА_1 – ОСОБА_3, на рішення Солонянського районного суду Дніпропетровської області від 29 серпня 2016 року та ухвалу Апеляційного суду Дніпропетровської області від 08 серпня 2017 року про поновлення строків позовної давності, застосування наслідків недійсності нікчемного правочину та визнання недійсним договору оренди землі.

Суди встановили, що 05 листопада 2009 року ОСОБА_1 видала на ім'я ОСОБА_2 довіреність, згідно з якою уповноважила ОСОБА_2 бути її представником з усіма повноваженнями з питань користування належною їй земельною ділянкою площею 10,0221 га для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, для чого надала йому право представляти її інтереси в будь-яких установах чи підприємствах, подавати від її імені заяви та інші документи, укладати договори оренди, одержувати необхідні довідки, документи, розписуватись за неї,

а також вчиняти інші дії. Довіреність була укладена в письмовій формі, посвідчена секретарем Сурсько-Михайлівської сільської ради Солонянського району Дніпропетровської області та зареєстрована в реєстрі.

23 грудня 2010 року на підставі цієї довіреності відповідач ОСОБА_2 підписав з Товариством з обмеженою відповідальністю «Завод пластмасових виробів «Супутник» (далі – ТОВ «ЗПВ «Супутник») договір оренди цієї земельної ділянки.

Свої позовні вимоги щодо застосування наслідків недійсності нікчемного правочину та визнання недійсним договору оренди землі позивач мотивував тим, що видана довіреність є довіреністю на розпорядження нерухомим майном. А тому вчинений односторонній правочин, на думку позивача, є нікчемним, оскільки в момент його вчинення не було дотримано вимог чинного законодавства України, зокрема, довіреність не була належним чином посвідчена і зареєстрована.

Рішенням Солонянського районного суду Дніпропетровської області від 29 серпня 2016 року, залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Дніпропетровської області від 08 серпня 2017 року, в задоволенні позову ОСОБА_1 відмовлено.

Залишаючи касаційну скаргу без задоволення, Верховний Суд виходив з такого.

Відповідно до статті 40 Закону України «Про нотаріат» до нотаріально посвідчених довіреностей прирівнюються, зокрема, довіреності осіб, які проживають у населених пунктах, де немає нотаріусів, посвідчені уповноваженою на це посадовою особою органу місцевого самоврядування, крім довіреностей на право розпорядження нерухомим майном, довіреності на управління і розпорядження корпоративними правами та довіреностей на користування та розпорядження транспортними засобами. Вказані положення кореспондуються з частиною третьою статті 245 ЦК України.

З урахуванням рішення Конституційного Суду України від 05 лютого 2004 року у справі № 1-5/2004 щодо тлумачення поняття «передача» суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованого висновку, що довіреність від 05 листопада 2009 року була видана не на розпорядження нерухомим майном, до якого згідно зі статтею 181 ЦК України належить і земельна ділянка, а на здійснення від імені власника правомочності щодо передачі права володіння та користування нею, в тому числі і права укладення договорів оренди. А тому посадова особа органу місцевого самоврядування – секретар Сурсько-Михайлівської сільської ради Солонянського району ОСОБА_4 при видачі довіреності від імені позивача, вчиненні на ній посвідчувального напису та внесенні її в реєстр діяла відповідно до вимог чинного законодавства України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 жовтня 2019 року у справі № 192/1921/15-ц (провадження № 61-27504св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85033032>

Аналогічний правовий висновок викладено в постанові Верховного Суду від 30 вересня 2019 року у справі № 192/2012/15-ц (провадження № 61-13648св18), з текстом якої можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84694153>

1.3. Реєстрація довіреності, прирівняної до нотаріально посвідченої, в Єдиному реєстрі довіреностей, а не в реєстрі для реєстрації заповітів і довіреностей, що прирівнюються до нотаріально посвідчених, не є підставою для скасування довіреності, якщо такий реєстр на момент вчинення довіреності не вівся.

Заява про реєстрацію довіреності в Єдиному реєстрі довіреностей – це обумовлена законом дія, яка не є в розумінні положень ЦК України правочином, а тому не може бути визнана судом недійсною.

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду 15 липня 2019 року розглянув скаргу ОСОБА_1 на рішення Шевченківського районного суду міста Києва від 15 травня 2017 року та ухвалу Апеляційного суду міста Києва від 06 вересня 2017 року у справі за позовом ОСОБА_1 до Київського слідчого ізолятора управління Державної пенітенціарної служби України у місті Києві та Київській області (далі – Київський СІЗО), треті особи: ОСОБА_2, приватний нотаріус Київського міського нотаріального округу Куликовська Т. В., ОСОБА_4, про визнання нікчемною довіреності, визнання недійсною заяви про реєстрацію довіреності та дубліката довіреності у Єдиному реєстрі довіреностей.

Суд встановив, що 02 березня 2012 року ОСОБА_1, перебуваючи у Київському СІЗО, надав довіреність на представлення його інтересів ОСОБА_2. Вказана довіреність посвідчена 02 березня 2012 року підполковником внутрішньої служби Домбровським Є. С., виконувачем обов'язків начальника Київського СІЗО.

Приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу Куликовською Т. В. 20 березня 2012 року до Єдиного реєстру довіреностей було внесено реєстраційний запис про реєстрацію цієї довіреності.

У березні 2016 року ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до Київського СІЗО, в якому просив визнати нікчемною довіреність від 02 березня 2012 року; визнати недійсною заяву про реєстрацію довіреності та дубліката довіреності у Єдиному реєстрі довіреностей від 02 березня 2012 року. На думку заявника, видана ним довіреність є нікчемною, оскільки заява про реєстрацію довіреності містить ознаки підробки, надання цієї довіреності не відповідало його бажанню, при посвідченні довіреності та її реєстрації мали місце порушення, які впливають на чинність довіреності.

Рішенням Шевченківського районного суду міста Києва від 15 травня 2017 року, залишеним без змін рішенням Апеляційного суду міста Києва від 06 вересня 2017 року, в задоволенні позову ОСОБА_1 відмовлено.

Погоджуючись з рішеннями попередніх інстанцій, Верховний Суд звернув увагу на таке.

У довіреності ОСОБА_1 від 02 березня 2012 року чітко прописана мета оформлення довіреності та права представника, підпис ОСОБА_1 на довіреності був завірений виконувачем обов'язків начальника Київського СІЗО Домбровським Є. С., про що зроблений запис у кінці документа. Це свідчить про те, що видача позивачем довіреності на ім'я ОСОБА_2 була вільною та відповідала

його внутрішній волі. Своїм правом на скасування довіреності ОСОБА_1 не скористався.

Відповідно до частини третьої статті 245 ЦК України, статті 40 Закону України «Про нотаріат» довіреність особи, яка тримається в установі виконання покарань чи слідчому ізоляторі, може бути посвідчена начальником установи виконання покарань чи слідчого ізолятора. Довіреності, посвідчені зазначеними посадовими особами, прирівнюються до нотаріально посвідчених.

Позивач не навів переконливих доводів, які свідчили б про порушення його прав представником відповідача при посвідченні вказаної довіреності, своїм правом на скасування довіреності він не скористався.

Та обставина, що довіреність від 02 березня 2012 року не була зареєстрована в реєстрі для реєстрації заповітів і довіреностей, що прирівнюються до нотаріально посвідчених, не є підставою для скасування довіреності, оскільки такий реєстр в 2012 році в Київському СІЗО не вівся, його ведення розпочато у 2015 році.

Заява про реєстрацію довіреності – це обумовлена законом дія, яка не є в розумінні положень ЦК України правочином, а реєстрація довіреності є дією, пов'язаною із посвідченням довіреності. Реєстрація довіреності від 02 березня 2012 року була здійснена уповноваженою особою – приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу Куликовською Т. В. Суди правильно вказали на неможливість визнання заяви про реєстрацію довіреності недійсною, а дефектів заяви, які вплинули б на чинність довіреності, суди не встановили.

Враховуючи наведене, колегія суддів Верховного Суду вважає, що касаційна скарга підлягає залишенню без задоволення, а оскаржені судові рішення – без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 15 липня 2019 року у справі № 761/11709/16-ц (провадження № 61-32970св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83105399>

1.4. Довіреність на право розпорядження нерухомим майном, посвідчена уповноваженою на це посадовою особою органу місцевого самоврядування до 28 березня 2009 року, не може бути визнана недійсною з підстав її посвідчення неналежною особою.

Описки при зазначенні дати посвідчення довіреності за умови додержання вимог, встановлених частинами першою-третьою, п'ятою та шостою статті 203 ЦК України, не можуть бути підставою для визнання спірної довіреності недійсною.

16 жовтня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув касаційну скаргу ОСОБА_2 та ОСОБА_3 на рішення Павлоградського міськрайонного суду Дніпровської області від 16 грудня 2016 року та ухвалу Апеляційного суду Дніпропетровської області від 06 квітня 2017 року.

Суд встановив, що 20 грудня 2004 року ОСОБА_1 отримала свідоцтво про право на спадщину на будинок. 21 грудня 2004 року ОСОБА_1 видала довіреність, якою уповноважила ОСОБА_3 подарувати ОСОБА_2 належний їй на праві власності будинок, посвідчену секретарем Вербської сільської ради Павлоградського району Дніпропетровської області Міщенко Л. М., датою такого посвідчення зазначено 10 грудня 2004 року.

28 грудня 2004 року ОСОБА_3 в інтересах ОСОБА_1, діючи на підставі вказаної довіреності, уклала з ОСОБА_2 договір дарування домоволодіння.

У серпні 2016 року ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом, у якому просила поновити строк позовної давності, визнати недійсною довіреність, видану 21 грудня 2004 року від її імені на ОСОБА_3, посвідчену секретарем виконкому Вербківської сільської ради Павлоградського району Дніпропетровської області; визнати недійсним договір дарування житлового будинку, укладений 28 грудня 2004 року між ОСОБА_3 та ОСОБА_2.

Рішення суду першої інстанції про задоволення позову, залишене без змін судом апеляційної інстанції, мотивоване тим, що спірна довіреність є недійсною, оскільки була посвідчена 10 грудня 2004 року та на момент судового розгляду справи жодна зі сторін не порушила питання внесення виправлень у довіреність, яка видана 21 грудня 2004 року. Крім того, з огляду на статті 37, 40 Закону України «Про нотаріат» орган місцевого самоврядування не мав повноважень посвідчувати довіреність щодо розпорядження нерухомим майном. Суд першої інстанції дійшов висновку, що договір дарування слід визнати недійсним з підстав, передбачених статтею 233 ЦК України, оскільки після укладення договору позивач позбавлена свого нерухомого майна, яке є її єдиним місцем проживання.

Не погоджуючись з такими висновками судів попередніх інстанцій, Верховний Суд звернув увагу на таке.

Форма довіреності повинна відповідати формі, в якій відповідно до закону має вчинятися правочин. Проте явні описки при зазначенні дати посвідчення довіреності від 21 грудня 2004 року за умови додержання інших вимог, встановлених частинами першою-третьою, п'ятою та шостою статті 203 ЦК України, не можуть бути підставою для визнання спірної довіреності недійсною.

Суд першої інстанції, з яким погодився суд апеляційної інстанції, дійшов помилкового висновку про те, що на момент посвідчення спірної довіреності від 21 грудня 2004 року секретар Вербської сільської ради Павлоградського району Дніпропетровської області не мала повноважень посвідчувати довіреність ОСОБА_1 щодо розпорядження нерухомим майном, оскільки до 28 березня 2009 року заборони на посвідчення довіреностей посадовою особою органу місцевого самоврядування на право розпорядження нерухомим майном не існувало.

Не погодився Верховний Суд і з висновками судів щодо наявності підстав для визнання договору дарування недійсним на підставі статті 233 ЦК України.

Вирішуючи справу, суди попередніх інстанцій виходили з того, що особа довідалася про існування виданої 21 грудня 2004 року від її імені довіреності

та укладення спірного договору дарування лише у 2016 році. Тобто суди встановили, що волевиявлення позивача в момент укладення правочину де-факто не було.

Верховний Суд дійшов висновку, що враховуючи зазначені обставини, спірний договір дарування не може бути визнаний таким, який вчинено під впливом тяжкої обставини, оскільки підставою для визнання правочину недійсним відповідно до статті 233 ЦК України є добровільність його вчинення. Лише за наявності волевиявлення на видання довіреності позивач могла доводити у суді, що за відсутності тяжкої обставини вона не надавала б особі право в її інтересах укладати договір щодо розпорядження належним їй домоволодінням.

З огляду на викладене Верховний Суд вважав за необхідне касаційну скаргу ОСОБА_2 та ОСОБА_3 задовольнити, судові рішення першої та апеляційної інстанцій скасувати.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 16 жовтня 2019 року у справі № 185/7043/16-ц (провадження № 61-18272св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85033232>

1.5. Підставою для визнання одностороннього правочину недійсним на підставі статті 225 ЦК України може бути лише абсолютна неспроможність особи в момент вчинення правочину розуміти значення своїх дій та (або) керувати ними.

10 квітня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув касаційну скаргу ОСОБА_4 на постанову Апеляційного суду Дніпропетровської області від 17 квітня 2018 року у справі за позовом ОСОБА_3 до ОСОБА_4, ОСОБА_5, ОСОБА_6, треті особи: приватний нотаріус Дніпровського міського нотаріального округу Кравченко Олександр Олексійович, приватний нотаріус Дніпровського міського нотаріального округу Меньшакова Тетяна Михайлівна, ОСОБА_9, про визнання недійсними довіреностей та договору купівлі продажу.

Суди встановили, що 27 листопада 2014 року ОСОБА_3 видала довіреність на ім'я ОСОБА_4, посвідчену приватним нотаріусом Дніпропетровського міського нотаріального округу Меньшаковою Т. М., якою уповноважила ОСОБА_4 розпоряджатися (продати, обміняти, передати в оренду, позичку тощо), а також керувати належним їй автомобілем.

18 листопада 2015 року вказаний автомобіль на підставі довідки-рахунку перереєстровано на нового власника – ОСОБА_6.

У серпні 2016 року ОСОБА_3 звернулася до суду з позовом до ОСОБА_4, ОСОБА_5, ОСОБА_6 та просила визнати недійсними довіреності та договір купівлі-продажу зазначеного автомобіля, оскільки на час видачі довіреності 27 листопада 2014 року вона страждала на рекурентний депресивний розлад з частими епізодами важкої депресії та нестійкими ремісіями, важкий депресивний епізод з психотичними симптомами, їй була встановлена інвалідність III групи.

Рішенням Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська від 06 липня 2017 року у задоволенні позову ОСОБА_3 відмовлено. Суд першої інстанції виходив з недоведеності ОСОБА_3 цієї обставини, що на момент видачі довіреності вона була неспроможна у повній мірі розуміти значення своїх дій та керувати ними.

Постановою Апеляційного суду Дніпропетровської області від 17 квітня 2018 року рішення Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська від 06 липня 2017 року скасовано. Позов ОСОБА_3 задоволено.

Верховний Суд не погодився з висновками апеляційного суду, враховуючи таке.

Згідно з висновком судово-психіатричної експертизи ОСОБА_3 на момент видачі довіреності від 27 листопада 2014 року виявляла та на цей час виявляє ознаки хронічного психічного захворювання у формі рекурентного депресивного розладу. В момент видачі довіреності 27 листопада 2014 року за своїм психічним станом ОСОБА_3 не могла у повній мірі розуміти значення своїх дій та керувати ними (обмежена спроможність). Надати категоричну відповідь, яка свідчила б про абсолютну неспроможність позивача ОСОБА_3 розуміти значення своїх дій та керувати ними під час видачі довіреності на ім'я ОСОБА_4, експерт не зміг.

Підставою для визнання правочину недійсним за статтею 225 ЦК України може бути лише абсолютна неспроможність особи в момент вчинення правочину розуміти значення своїх дій та (або) керувати ними і в основу рішення суду про недійсність правочину не може покладатися висновок експертизи, який ґрунтується на припущеннях.

Враховуючи наведене, Верховний Суд вважав, що касаційна скарга підлягає задоволенню, постанова апеляційного суду – скасуванню, а рішення суду першої інстанції – залишенню в силі.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 квітня 2019 року у справі № 204/5127/16-ц (провадження № 61-35824св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81263963>.

Аналогічний правовий висновок викладено в постановах Верховного Суду:

1) від 27 червня 2018 року у справі № 308/15679/14-ц (провадження № 61-12358св18), з текстом якої можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75099278>

2) від 14 листопада 2018 року у справі № 359/3849/14-ц (провадження № 61-5896св18), з текстом якої можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78160238>

3) від 10 липня 2019 року у справі № 1527/19998/12 (провадження № 61-39757св18), з текстом якої можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83335616>

1.6. Представник за довіреністю має право на звернення до суду з позовом про визнання недійсними довіреності про передоручення наданих йому прав іншій особі, а також договору укладеного на підставі оспорюваної довіреності, оскільки такий правочин суперечить його волевиявленню, як представника власника майна.

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду 19 листопада 2019 року розглянув касаційну скаргу ОСОБА_3

на постанову Апеляційного суду Хмельницької області від 07 червня 2018 року у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3, треті особи: приватний нотаріус Хмельницького міського нотаріального округу Грица Л. М., Славутська державна нотаріальна контора, про визнання недійсними довіреності та договору купівлі-продажу квартири.

Суд встановив, що ОСОБА_5 уповноважив ОСОБА_1 на продаж належної йому на праві власності квартири шляхом оформлення відповідної довіреності від 10 червня 2016 року. На початку листопада 2016 року син ОСОБА_1 – ОСОБА_2, викрав її паспорт та документи, необхідні для продажу квартири ОСОБА_5, та 03 листопада 2016 року оформив від її імені довіреність на своє ім'я на продаж квартири. 21 листопада 2016 року ОСОБА_2 здійснив продаж вказаної квартири ОСОБА_3.

Посилаючись на викладене, позивач просила визнати недійсною довіреність від 03 листопада 2016 року, яка видана від її імені на ім'я ОСОБА_2 на право продажу квартири, належної на праві власності ОСОБА_5, та визнати недійсним договір купівлі-продажу квартири від 21 листопада 2016 року, укладений між ОСОБА_2 та ОСОБА_3.

Рішенням суду першої інстанції позов ОСОБА_1 було задоволено частково: визнано недійсною довіреність від 03 листопада 2016 року, у задоволенні іншої частини позовних вимог відмовлено. Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції у частині відмови у задоволенні вимоги про визнання недійсним договору купівлі-продажу квартири скасовано та ухвалено у цій частині нове рішення, яким вказаний договір визнано недійсним.

Розглядаючи касаційну скаргу на постанову апеляційного суду, Верховний Суд встановив, що суд апеляційної інстанції дійшов правильного висновку про наявність підстав для визнання оспорюваного правочину недійсним саме за позовом ОСОБА_1, яка є представником ОСОБА_5 на підставі довіреності.

Хоча ОСОБА_1 не є безпосереднім власником відчуженої квартири, а є лише представником ОСОБА_5, вона має право на звернення до суду із цим позовом, оскільки оспорюваний правочин суперечив її волевиявленню, як представника власника майна – ОСОБА_5, а здійснення повноважень за довіреністю цілком залежить від волі представника.

Враховуючи викладене, ефективність обраного позивачем, який не мав волевиявлення на укладення оспорюваного правочину, способу захисту своїх прав не викликає у Верховного Суду обґрунтованих сумнівів.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 19 листопада 2019 року у справі № 682/179/17-ц (провадження № 61-40722св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85836727>

1.7. **Обов'язок доказування у справах про визнання довіреності недійсною на підставі статті 230 ЦК України, покладається на позивача як сторону, яка діяла під впливом обману. Позивач повинен довести наявність умислу з боку відповідача, істотність значення обставин, щодо яких його введено в оману, і сам факт обману.**

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду 07 червня 2018 року розглянув касаційну скаргу ОСОБА_4, подану представником ОСОБА_5, на рішення Крюківського районного суду м. Кременчука Полтавської області від 11 травня 2017 року та ухвалу Апеляційного суду Полтавської області від 01 листопада 2017 року у справі за позовом ОСОБА_4 до ОСОБА_6, ОСОБА_7, треті особи: ОСОБА_8, приватний нотаріус Кременчуцького міського нотаріального округу Ганночка О. В., Центр надання адміністративних послуг про скасування довіреності, визнання недійсним договору купівлі-продажу нерухомого майна.

Суд встановив, що 16 січня 2015 року шляхом оформлення нотаріально посвідченої довіреності ОСОБА_4 уповноважив ОСОБА_6 продати або обміняти належну йому частину житлового будинку за ціну та на умовах на власний розсуд. Для цього ОСОБА_4 надав ОСОБА_6 право підписати договір купівлі-продажу, міни, розписуватися за ОСОБА_4 та одержати належні йому гроші.

В той же день ОСОБА_6 отримав від ОСОБА_4 письмову розписку про отримання від нього грошових коштів в сумі 15000,00 грн за відчуження належної йому частини житлового будинку, а 23 січня 2015 року ОСОБА_4 отримав від ОСОБА_6 грошові кошти в сумі 3000,00 доларів США за відчуження частини вищезазначеного будинку, відповідно до наданої розписки.

В квітні 2015 року ОСОБА_4 звертався до нотаріуса із заявою про повідомлення співвласника про продаж своєї частини будинку. А 06 травня 2015 року він звертався до правоохоронних органів із заявою про невиконання умов договору купівлі-продажу ОСОБА_6.

13 травня 2015 року ОСОБА_6, діючи на підставі довіреності, уклав від імені ОСОБА_4 договір купівлі-продажу, за умовами якого належна ОСОБА_4 частина будинку була відчужена ОСОБА_7 за 100 000,00 грн. Зазначені грошові кошти були передані ОСОБА_6.

У серпні 2016 року ОСОБА_4 звернувся до суду з позовом, в якому просив скасувати довіреність від 16 січня 2015 року, якою він доручив ОСОБА_6 відчужити належну йому частину житлового будинку; визнати недійсним договір купівлі-продажу зазначеної частини житлового будинку. Позовні вимоги мотивовані тим, що наміру відчужувати свою половину будинку в нього не було. 16 січня 2015 року шляхом введення в оману його змусили підписати документи, зміст яких він не розумів, оскільки перебував в стані алкогольного сп'яніння. ОСОБА_4 вважав, що підписує розписку про отримання ним грошових коштів, а як виявилось, це була довіреність на ім'я ОСОБА_6 на продаж його частини будинку. ОСОБА_4 запевнили, що при наданні ним згоди на продаж належної йому частини будинку,

він отримає завдаток 15 000,00 грн та будинок за межами м. Кременчук. При цьому ОСОБА_4 не отримав за продаж належної йому частини будинку ні грошей, ні іншого будинку за містом.

Рішенням Крюківського районного суду м. Кременчука Полтавської області від 11 травня 2017 року, залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Полтавської області від 01 листопада 2017 року, у задоволенні позову відмовлено в повному обсязі.

Погоджуючись з рішеннями попередніх інстанцій, Верховний Суд виходив з такого.

Відмовляючи у задоволенні позову, суд першої інстанції, з висновком якого погодився й суд апеляційної інстанції, зробив висновки про те, що ОСОБА_4 жодних дій щодо скасування довіреності у встановленому законом порядку не вчинив, не надав до суду доказів про звернення до нотаріуса із заявою про скасування довіреності, виданої ним ОСОБА_6 16 січня 2015 року, враховуючи факт звернення ОСОБА_4 06 травня 2015 року до правоохоронних органів із заявою про неналежне виконання ОСОБА_6 своїх обов'язків, водночас договір купівлі-продажу належної йому частини будинку був укладений 13 травня 2015 року.

Крім того, суд дійшов правильного висновку про відсутність обману ОСОБА_4 на момент посвідчення довіреності та договору купівлі-продажу.

Правочин, здійснений під впливом обману, на підставі статті 230 ЦК України може бути визнаний судом недійсним. Саме позивач як сторона, яка діяла під впливом обману, повинен довести наявність умислу з боку відповідача, істотність значення обставин, щодо яких його введено в оману, і сам факт обману.

Правочин може бути визнаний вчиненим під впливом обману у випадку навмисного цілеспрямованого введення іншої сторони в оману щодо фактів, які впливають на укладення правочину. Крім того, обман стосовно мотиву, тобто внутрішнього спонукання особи до здійснення правочину, не має істотного значення. Зокрема, обман щодо фінансового становища контрагента як мотиву правочину не може бути підставою для визнання правочину недійсним.

Суд першої інстанції, з висновком якого погодився й суд апеляційної інстанції, правильно установив, що позивач не помилявся щодо природи правочину, мав намір продати належну йому частину будинку, що відповідало його внутрішній волі, та зовнішньому волевиявленню про що свідчить послідовність дій позивача, направлених на відчуження належної йому частини будинку.

Враховуючи наведене, колегія суддів вважає за необхідне касаційну скаргу залишити без задоволення, а рішення судів першої та апеляційної інстанцій без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 07 червня 2018 року у справі № 537/4201/16-ц (провадження № 61-6222св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74550498>

2. Визнання недійсними односторонніх правочинів щодо спадкування

2.1. Відмова від прийняття спадщини може бути визнана судом недійсною на підставі статті 229 ЦК України, якщо буде доведено, що особа, яка вчинила такий правочин, помилилася щодо обставин, які мають істотне значення (природи правочину, своїх прав та обов'язків)

2.1.1. Помилка внаслідок власного недбальства, незнання закону чи неправильного його тлумачення не є підставою для визнання відмови від прийняття спадщини недійсною на підставі статті 229 ЦК України.

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду 04 квітня 2018 року розглянув касаційну скаргу ОСОБА_1 на рішення Дарницького районного суду м. Києва від 02 вересня 2016 року та ухвалу Апеляційного суду м. Києва від 14 грудня 2016 року за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа – Шістнадцята київська державна нотаріальна контора, про визнання одностороннього правочину недійсним.

Суд встановив, що з 29 вересня 1979 року ОСОБА_1 і ОСОБА_3 перебували у зареєстрованому шлюбі. 25 вересня 2009 року ОСОБА_3 склала заповіт, згідно з яким усе її майно вона заповіла своїй племінниці ОСОБА_2. Згодом ОСОБА_3 померла. 12 липня 2014 року ОСОБА_2 звернулася до Шістнадцятої київської державної нотаріальної контори із заявою про прийняття спадщини за заповітом після смерті ОСОБА_3. Цього ж дня до нотаріальної контори із заявою про відмову від прийняття спадщини звернувся ОСОБА_1.

У червні 2015 року, вказуючи, що односторонній правочин у формі заяви про відмову від прийняття спадщини ним вчинено внаслідок помилки, позивач просив суд визнати цей правочин недійсним на підставі статті 229 ЦК України. Він вважав, що оскільки спадкодавцем складено заповіт, все майно його дружини перейде до ОСОБА_2, тому підписав заяву про відмову від прийняття спадщини. Пізніше ОСОБА_1 дізнався, що ситуація щодо спадкового майна дружини є зовсім іншою, а ОСОБА_2 мала право успадкувати лише частину майна, яка належала його дружині.

Верховний Суд погодився з рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду, про відмову у задоволенні позову та звернув увагу на таке.

Згідно з частиною п'ятою статті 1273 ЦК України відмова від прийняття спадщини є безумовною і беззастережною.

Правочин, вчинений під впливом помилки, є оспорюваним (стаття 229 ЦК України). Обставини, щодо яких помилилася сторона правочину, мають існувати саме на момент вчинення правочину. Особа на підтвердження своїх вимог про визнання правочину недійсним повинна довести, що така помилка дійсно мала місце, а також що вона має істотне значення. Помилка внаслідок власного

недбальства, незнання закону чи неправильного його тлумачення однією зі сторін не є підставою для визнання правочину недійсним.

Також суд встановив, що при прийнятті заяви ОСОБА_1 від 12 липня 2014 року державний нотаріус Шістнадцятої київської державної нотаріальної контори роз'яснював йому юридичні наслідки такої відмови, роз'яснював право відкликати цю заяву. Надані роз'яснення були йому зрозумілі. Вказані обставини свідчать про обізнаність ОСОБА_1 зі своїми правами як на прийняття спадщини, так і на відмову від неї.

При цьому позивач всупереч вимогам статей 10, 60 ЦПК України 2004 року не надав до суду належних і допустимих доказів на підтвердження своїх вимог, що заява про відмову від прийняття спадщини була складена ним внаслідок помилки, а тому суди дійшли правильного висновку про відмову в задоволенні позову.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 04 квітня 2018 року у справі № 753/11731/15-ц (провадження № 61-13246св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73304608>

Аналогічний правовий висновок викладено в постанові Верховного Суду від 16 квітня 2018 року у справі № 638/7528/15-ц (провадження № 61-6518св18), з текстом якої можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73627749>

2.1.2. Зміна думки щодо відмови від спадщини у зв'язку з невиконанням певних домовленостей у подальшому особою, на користь якої здійснена така відмова, не може бути достатньою та обґрунтованою підставою для визнання заяви про відмову від спадщини недійсною на підставі статті 229 ЦК України.

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду 23 січня 2020 року розглянув касаційну скаргу ОСОБА_1 на постанову Апеляційного суду Черкаської області від 01 лютого 2018 року у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа – Уманська міська державна нотаріальна контора про визнання недійсним правочину.

Суд встановив, що 28 липня 2012 року ОСОБА_1 подав до Уманської міської державної нотаріальної контори заяву про відмову від прийняття спадщини за померлим сином на користь сина спадкодавця ОСОБА_2, який обіцяв здійснювати за ними постійний догляд, однак своїх обіцянок не дотримав.

Звернувшись до суду з позовом, ОСОБА_1, посилаючись на вчинення 28 липня 2012 року відмови від прийняття спадщини під впливом помилки, визначив правовою підставою позову правила статті 229 ЦК України.

Рішенням суду першої інстанції позов задоволено. Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції скасовано і ухвалено нове рішення про відмову у задоволенні позову ОСОБА_1.

Верховний Суд погодився з рішенням апеляційного суду про відмову у задоволенні позову та звернув увагу на таке.

Особа на підтвердження своїх вимог про визнання правочину недійсним на підставі статті 229 ЦК України повинна довести наявність обставин, які вказують на помилку, – неправильне сприйняття нею фактичних обставин правочину, що вплинуло на її волевиявлення, і що ця помилка дійсно була і має істотне значення.

Помилка внаслідок власного недбальства, незнання закону чи неправильного його тлумачення однією зі сторін не є підставою для визнання правочину недійсним. Не є істотною помилка в мотивах правочину, тобто, в причинах, які спонукали до його укладення, крім випадків, встановлених законом.

У справі, яка переглядається, встановлено, що відповідно до заяви ОСОБА_1 від 28 липня 2012 року, він, усвідомлюючи значення своїх дій та маючи можливість керувати ними, розуміючи обставини, які мають для нього істотне значення, без застосування до нього фізичного чи психологічного тиску з боку інших осіб, за своєю справжньою волею, відмовляється від прийняття спадщини після померлого сина ОСОБА_3 на користь сина спадкодавця – ОСОБА_2. Вказані обставини свідчать про обізнаність ОСОБА_1 зі своїми правами як на прийняття спадщини, так і на відмову від неї.

Згідно з частиною п'ятою статті 1273 ЦК України відмова від прийняття спадщини є безумовною і беззастережною. При цьому зміна думки щодо відмови від спадщини у зв'язку з невиконанням певних домовленостей у подальшому особою (майже через чотири роки), на користь якої здійснена така відмова, не може бути достатньою та обґрунтованою підставою для визнання такої відмови недійсною. Недійсність правочину є тією рисою, що притаманна правочину у момент його вчинення, а не у зв'язку з обставинами, що виникли пізніше.

Позивач не надав до суду належних і допустимих доказів на підтвердження своїх вимог, що заява про відмову від прийняття спадщини була складена ним внаслідок помилки щодо природи вказаного правочину, його прав та обов'язків, а тому суд апеляційної інстанції дійшов правильного висновку про відмову у задоволенні його позову.

Враховуючи наведене, колегія суддів вважає за необхідне касаційну скаргу залишити без задоволення, а рішення суду апеляційної інстанції без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 23 січня 2020 року у справі № 705/2897/16-ц (провадження № 61-21641св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87334255>

2.2. Відмова від прийняття спадщини може бути визнана судом недійсною на підставі статті 233 ЦК України, якщо її вчинено особою за наявності одночасно двох умов: 1) під впливом тяжкої для неї обставини; 2) на вкрай не вигідних умовах, чим друга сторона правочину скористалася. Крім того, має бути причинно-наслідковий зв'язок між тяжкими обставинами та відмовою від прийняття спадщини.

Зміна думки щодо відмови від спадщини у зв'язку зі смертю у подальшому особи, на користь якої здійснена така відмова, не може бути достатньою та обґрунтованою підставою для визнання такої відмови недійсною.

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду 31 липня 2019 року розглянув касаційну скаргу ОСОБА_1 на рішення Апеляційного суду Кіровоградської області від 29 серпня 2017 року у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3, в інтересах якої діє ОСОБА_4, третя особа – приватний нотаріус Кіровоградського районного нотаріального округу Кіровоградської області Флоренко С. К., про визнання заяви про відмову від прийняття спадщини за законом недійсною.

Суд встановив, що помер батько позивача. Брат позивача подав в установленому порядку до нотаріальної контори заяву про прийняття спадщини після смерті батька, а позивач ОСОБА_1 02 березня 2010 року подала нотаріусу заяву про відмову від прийняття спадщини на користь свого брата, який свідоцтво про право на спадщину після смерті батька не отримав, оскільки через хворобу помер.

У вересні 2016 року ОСОБА_1 звернулась до суду з позовом про визнання заяви про відмову від прийняття спадщини від 02 березня 2010 року недійсною. Позивач відмовилась від прийняття спадщини на користь брата, тому що він мав проблеми зі здоров'ям, постійно хворів і йому не вистачало коштів на лікування, а також йому потрібні були гроші на розвиток бізнесу. Крім того, брат і його дружина взяли кредит в розмірі 40 000, 00 дол. США на придбання квартири, яка перебуває в іпотеці. А тому, посилаючись на тяжкі обставини та вкрай не вигідні умови для неї, позивач визначила правовою підставою позову правила статті 233 ЦК України.

Рішенням суду першої інстанції позов задоволено. Рішенням апеляційного суду рішення суду першої інстанції скасовано і ухвалено нове рішення про відмову у задоволенні позову ОСОБА_1.

Верховний Суд погодився з рішенням апеляційного суду про відмову у задоволенні позову та звернув увагу на таке.

В оцінці доводів касаційної скарги Верховний Суд врахував, що правочин може бути визнаний судом недійсним на підставі статті 233 ЦК України, якщо його вчинено особою за наявності одночасно двох умов: 1) під впливом тяжкої для неї обставини; 2) на вкрай не вигідних умовах, чим друга сторона правочину скористалася. Крім того, має бути причинно-наслідковий зв'язок між тяжкими обставинами та укладеним правочином (його укладання саме з метою усунення обставин).

Тяжкими обставинами можуть бути тяжка хвороба особи, членів її сім'ї чи родичів, смерть годувальника, загроза втратити житло чи загроза банкрутства та інші обставини, для усунення або зменшення яких необхідно укласти такий правочин. Особа (фізична чи юридична) має вчиняти такий правочин добровільно, без наявності насильства, обману чи помилки. Особа, яка оскаржує правочин,

має довести, що за відсутності тяжкої обставини правочин не було б вчинено взагалі або вчинено не на таких умовах.

При цьому зміна думки щодо відмови від спадщини у зв'язку зі смертю у подальшому особи (майже через три роки), на користь якої здійснена така відмова, не може бути достатньою та обґрунтованою підставою для визнання такої відмови недійсною. Недійсність правочину є тією рисою, що притаманна правочину у момент його вчинення, а не у зв'язку з обставинами, що виникли пізніше.

Як встановив суд, на підтвердження своїх доводів позивач не надав належних та допустимих доказів про тяжку хворобу брата, а заборгованості зі сплати кредиту не було, про що сторони не заперечували в судовому засіданні. Про наявність будь-яких тяжких обставин у самого позивача, що змусило її написати заяву про відмову від спадщини на користь брата, позивач не зазначала.

Враховуючи наведене, колегія суддів вважає за необхідне касаційну скаргу залишити без задоволення, а рішення суду апеляційної інстанції про відмову у задоволенні позову – без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 31 липня 2019 року у справі № 404/5790/16-ц (провадження № 61-31201св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83387624>

2.3. Відсутність у заповідача паспорта громадянина України не може бути підставою для визнання заповіту недійсним у зв'язку з тим, що в цьому випадку визначальним для нотаріуса було саме встановлення особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії.

Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду 22 липня 2020 року розглянув касаційну скаргу ОСОБА_1 на рішення Деснянського районного суду м. Чернігова від 03 травня 2018 року та постанову Апеляційного суду Чернігівської області від 30 липня 2018 року у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, треті особи: приватний нотаріус Чернігівського міського нотаріального округу Баглай А. І., про визнання заповіту недійсним.

Суди встановили, що 27 вересня 2017 року позивач ОСОБА_1 звернулася до Першої Чернігівської нотаріальної контори із заявою про прийняття спадщини за законом, яка відкрилась після смерті її дідуся ОСОБА_3. Однак, їй стало відомо, що ОСОБА_3 19 липня 2017 року склав заповіт, за яким заповів все своє майно ОСОБА_2.

У березні 2018 року ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом про визнання вказаного заповіту недійсним. Позовна заява мотивована тим, що на день посвідчення приватним нотаріусом заповіту від 19 липня 2017 року особу ОСОБА_3 неможливо було встановити за його старим паспортом, виданим 22 лютого

1996 року, оскільки він був втрачений ще в березні 2012 року, а з 10 січня 2014 року у ОСОБА_3 був інший паспорт громадянина України і виключно на підставі нього можна було встановити його особу при посвідченні заповіту.

Рішенням Деснянського районного суду м. Чернігова від 03 травня 2018 року, залишеним без змін постановою Апеляційного суду Чернігівської області від 30 липня 2018 року, в задоволенні позову ОСОБА_1 відмовлено.

Верховний Суд погоджується із висновками судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Згідно із законом заповіт повинен бути укладений у письмовій формі з зазначенням місця і часу його складення, підписаний особисто заповідачем і нотаріально посвідчений, при цьому відсутність у заповідача паспорта громадянина України не може бути підставою для визнання заповіту недійсним, оскільки в цьому випадку відповідно до статті 43 Закону України «Про нотаріат» визначальним для нотаріуса є саме встановлення особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, а не перевірка паспорта на його недійсність.

Враховуючи наведене, колегія суддів вважає за необхідне залишити касаційну скаргу без задоволення, а оскаржувані судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій – без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 22 липня 2020 року у справі № 750/2008/18 (провадження № 61-43653св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90714136>

Аналогічний правовий висновок викладено в постанові Верховного Суду від 19 червня 2019 року у справі № 753/6796/16-ц (провадження № 61-19258св18), з текстом якої можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82858514>

2.4. Відсутність у заповіті певних реквізитів, яка не позбавляє можливості встановити особу спадкодавця, свободу його волевиявлення, час, місце вчинення заповіту, особу, яка його нотаріально посвідчила, тощо, не може розцінюватися як порушення форми заповіту.

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду 7 березня 2018 року розглянув касаційну скаргу ОСОБА_4 на рішення Великобагачанського районного суду Полтавської області від 02 жовтня 2017 року та ухвалу Апеляційного суду Полтавської області від 23 листопада 2017 року у справі за позовом ОСОБА_4 до ОСОБА_6, треті особи: ОСОБА_9, виконавчий комітет Білоцерківської сільської ради Великобагачанського району Полтавської області, Великобагачанська державна нотаріальна контора Полтавської області, про визнання заповіту нікчемним.

Суди встановили, що 15 квітня 2016 року позивач ОСОБА_4 та його рідний брат ОСОБА_9 звернулися до Великобагачанської державної нотаріальної контори Полтавської області із заявами про прийняття спадщини за законом, яка відкрилась після смерті матері ОСОБА_10, як спадкоємці першої черги. Однак

їм стало відомо, що їхня мати 21 грудня 2015 року склала заповіт, за яким заповіла належні їй земельні ділянки ОСОБА_6.

Позивач просив суд визнати заповіт ОСОБА_10 від 21 грудня 2015 року нікчемним, оскільки при його складенні було порушено загальні вимоги щодо форми заповіту, а саме: відсутність дійсного місця вчинення заповіту та посвідчення посадовою особою органу місцевого самоврядування, повноваження якої припинилися разом з повноваженнями самого органу місцевого самоврядування, а також вказував на відсутність запису про місце проживання та реєстраційний номер облікової картки ОСОБА_6.

Рішенням Великобагачанського районного суду Полтавської області від 02 жовтня 2017 року, залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Полтавської області від 23 листопада 2017 року, у задоволенні позову ОСОБА_4 відмовлено.

Верховний Суд погоджується із висновками судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Суди правильно встановили, що на час посвідчення оспорюваного заповіту ОСОБА_11 у встановленому порядку була наділена повноваженнями щодо вчинення нотаріальних дій відповідно до статті 37 Закону України «Про нотаріат» (у редакції, що діяла на 21 грудня 2015 року). Крім того, заповіт вчинений у письмовій формі, посвідчений уповноваженою на те посадовою особою, підписаний особисто спадкоємцем ОСОБА_10.

Посилання касаційної скарги на порушення загальних вимог щодо форми заповіту є безпідставними, оскільки відсутність у заповіті певних реквізитів, передбачених Порядком вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування, може розцінюватися як порушення форми заповіту у тому разі, коли відсутність таких реквізитів позбавляє можливості встановити особу спадкодавця, свободу його волевиявлення, час, місце вчинення заповіту, особу, яка його нотаріально посвідчила, тощо. Проте ці обставини, у тому числі волю спадкодавця, безспірно встановлено.

Враховуючи наведене, колегія суддів вважає за необхідне залишити касаційну скаргу без задоволення, а оскаржувані судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій – без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 07 березня 2018 року у справі № 525/607/17 (провадження № 61-1339св17) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72938724>

2.5. Якщо особа не вчинила дій щодо прийняття спадщини (у встановлені законом строки не заявила про свої спадкові права), то у неї відсутня юридична заінтересованість у встановленні заповіту, складеного спадкодавцем на користь іншої особи, недійсним, оскільки право на спадкування їй не належить внаслідок спливу строку на його реалізацію.

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду 05 лютого 2020 року розглянув касаційну скаргу ОСОБА_2

на рішення Личаківського районного суду м. Львова від 29 серпня 2018 року та постанову Львівського апеляційного суду від 16 травня 2019 року у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, треті особи: Четверта львівська державна нотаріальна контора, ОСОБА_3, про визнання заповіту недійсним.

Суди встановили, що помер ОСОБА_4. За життя ОСОБА_4 склав заповіт від 07 вересня 2009 року, зі змісту якого відомо, що належний йому на праві власності будинок він заповів ОСОБА_2.

Відповідно до свідоцтва про право на спадщину за заповітом від 14 червня 2012 року ОСОБА_2 передано у власність спадкове майно, а саме: 5/6 частин житлового будинку зі всіма господарськими будівлями та спорудами.

У лютому 2018 року ОСОБА_1 (син ОСОБА_4) звернувся до суду з позовом до ОСОБА_2, у якому просив визнати недійсним заповіт ОСОБА_4 від 07 вересня 2009 року, вважаючи, що заповіт посвідчений з порушенням вимог щодо його форми та не відповідав внутрішній волі заповідача. Крім того, посилаючись на те, що про існування вказаного заповіту позивачу стало відомо лише після ознайомлення 10 січня 2018 року його представника з матеріалами іншої цивільної справи, ОСОБА_1 просив поновити строк позовної давності для звернення з цим позовом до суду.

Рішенням Личаківського районного суду м. Львова від 29 серпня 2018 року, залишеним без змін постановою Львівського апеляційного суду від 16 травня 2019 року, позов ОСОБА_1 задоволено.

Обґрунтовуючи наявність у позивача права на звернення до суду з цим позовом, суд першої інстанції, з висновком якого погодився й суд апеляційної інстанції, виходив з того, що спадкові права позивача порушено, оскільки він є рідним сином заповідача, а тому відповідно до правил статті 1261 ЦК України є спадкоємцем першої черги за законом.

Колегія суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду не погоджується з вказаним висновком судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

У справі, що переглядається, встановлено, що позивач ОСОБА_1 на час відкриття спадщини постійно не проживав із спадкодавцем та впродовж шестимісячного строку з часу відкриття спадщини не подавав нотаріусу заяву про прийняття спадщини (частина перша статті 1269 ЦК України), що ним не заперечується. Таким чином, ОСОБА_1, будучи обізнаним про смерть батька протягом 2010–2019 років, у передбаченому законом порядку не вчинив дій щодо прийняття спадщини та з часу її відкриття не заявив про свої спадкові права. Питання про встановлення додаткового строку для прийняття спадщини після смерті ОСОБА_4 позивач також не порушував (стаття 1272 ЦК України).

Враховуючи, що ОСОБА_1 не є особою, яка прийняла спадщину після смерті ОСОБА_4, колегія суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду дійшла висновку, що оспорюваний заповіт на його спадкові права не впливає та їх не порушує. У позивача відсутня юридична заінтересованість у встановленні заповіту недійсним, оскільки право, за захистом якого позивач звернувся до суду

(право на спадкування), йому не належить внаслідок спливу строку на його реалізацію.

З огляду на викладене судові рішення підлягають скасуванню з ухваленням нового рішення про відмову в задоволенні позову.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 05 лютого 2020 року у справі № 463/579/18 (провадження № 61-11961св19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87601923>

Аналогічний правовий висновок викладено в постанові Верховного Суду від 25 лютого 2019 року у справі № 392/613/16-ц (провадження № 61-33878св18), з текстом якої можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80112176>

2.6. Чинність заповіту щодо складу спадщини встановлюється на момент відкриття спадщини. Заповіт щодо майна, вказаного у спадковому договорі, складений і посвідчений під час дії спадкового договору, який в подальшому було розірвано в судовому порядку, не може бути визнаний недійсним на підставі частини другої статті 1307 ЦК України.

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду 19 грудня 2018 року розглянув касаційну скаргу ОСОБА_1 на рішення Апеляційного суду Херсонської області від 18 липня 2017 року у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_3, третя особа – приватний нотаріус Херсонського міського нотаріального округу Бережна І. О., про визнання заповіту недійсним.

Суди встановили, що 19 грудня 2011 року між ОСОБА_6 та ОСОБА_1 був укладений спадковий договір. 05 травня 2016 року ОСОБА_6 звернулася до суду з позовом до ОСОБА_1 про розірвання спадкового договору, з підстав невиконання набувачем його умов. 18 травня 2016 року ОСОБА_6 складено та нотаріально посвідчено заповіт щодо всього належного їй майна на користь іншої особи, у тому числі і щодо майна, зазначеного у спадковому договорі. Рішенням Херсонського міського суду Херсонської області від 21 червня 2016 року спадковий договір розірвано. Згодом ОСОБА_6 померла.

У листопаді 2016 року ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом про визнання заповіту, складеного 18 травня 2016 року, недійсним та застосування наслідків недійсності нікчемного правочину, на підставі частини другої статті 1307 ЦК України, оскільки до заповіту було включено майно, щодо якого складено спадковий договір.

Рішенням Херсонського міського суду Херсонської області від 27 лютого 2017 року позов задоволено. Рішенням Апеляційного суду Херсонської області від 18 липня 2017 року рішення суду першої інстанції скасовано та ухвалено нове рішення про відмову у задоволенні позову.

Погоджуючись з висновками апеляційного суду, Верховний Суд звернув увагу на таке.

Відповідно до частини другої статті 1307 ЦК України заповіт, складений відчужувачем щодо майна, вказаного у спадковому договорі, є нікчемним.

Разом з тим при укладенні спадкового договору цивільна правоздатність відчужувача не обмежується, адже право на складання заповіту у нього існує. Заповіт, складений раніше або пізніше, яким охоплене те ж саме майно, що і спадковим договором, залишається чинним і лише після настання смерті заповідача (відчужувача) буде з'ясовано, чи може заповіт вважатися нечинним повністю або в частині.

З моменту складання заповіту і до моменту смерті відчужувача за спадковим договором можуть настати такі юридичні факти, які створюватимуть можливість для спадкування спадкоємцям за заповітом в повному обсязі (наприклад, визнання недійсним спадкового договору, його розірвання). Такий висновок зумовлюється тим, що чинність заповіту щодо складу спадщини встановлюється на момент відкриття спадщини.

Встановивши, що заповіт складено і посвідчено в період дії спадкового договору, але за наявності судового рішення про розірвання цього спадкового договору, ухваленого за життя відчужувача, та яке на час вирішення цього спору набрало законної сили, суд апеляційної інстанції дійшов правильного висновку, що в результаті розпорядження ОСОБА_6 належним їй майном, в тому числі і предметом спадкового договору, не є порушенням прав позивача, як набувача за спадковим договором, враховуючи факт його розірвання, та відсутність у неї прав на спадкування як за законом, так і за заповітом, а тому підстав для визнання заповіту недійсним немає.

Враховуючи наведене, колегія суддів вважає за необхідне залишити касаційну скаргу без задоволення, а оскаржуване судові рішення апеляційного суду – без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 19 грудня 2018 року у справі № 766/13648/16 (провадження № 61-27870св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78715433>

2.7. Визнання на підставі рішення суду нікчемного заповіту недійсним не є належним способом захисту прав, оскільки не призведе до реального відновлення порушених прав позивача, адже нікчемний правочин є недійсним у силу закону.

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду 12 березня 2020 року розглянув касаційну скаргу ОСОБА_1 на рішення Заставнівського районного суду Чернівецької області від 28 березня 2018 року та постанову Апеляційного суду Чернівецької області від 18 червня 2018 року у справі за позовом ОСОБА_1 до Василівська сільська рада Заставнівського району Чернівецької області, ОСОБА_2 про визнання заповіту недійсним.

У липні 2017 року ОСОБА_1 звернувся із позовом про визнання заповіту, складеного 15 серпня 2005 року, недійсним, оскільки підпис у заповіті вчинено не спадкодавцем.

Рішенням Заставнівського районного суду Чернівецької області від 28 березня 2018 року у задоволенні позовних вимог ОСОБА_1 відмовлено на підставі пропуску позовної давності.

Постановою Апеляційного суду Чернівецької області від 18 червня 2018 року рішення районного суду змінено. Суд апеляційної інстанції вважав помилковим висновок суду першої інстанції про відмову в позові до Василівської сільської ради Заставнівського району Чернівецької області у зв'язку з пропуском позовної давності. Вказав, що в позові до сільської ради необхідно відмовити за безпідставністю, оскільки вона є неналежним відповідачем у справі.

Верховний Суд змінив судові рішення, але виключно у частині мотивів їх прийняття та звернув увагу на таке.

Суди встановили, що підпис від імені ОСОБА_3 в оригіналі заповіту від 15 серпня 2005 року виконаний не ОСОБА_3, а іншою особою. За таких обставин, заповіт ОСОБА_3, складений 15 серпня 2005 року, є нікчемним на підставі частини першої статті 1257 ЦК України.

Цивільне право чи інтерес мають бути захищені судом у належний спосіб, який є ефективним. Якщо недійсність певного правочину встановлена законом, тобто якщо цей правочин нікчемний, позовна вимога про визнання його нікчемним не є належним способом захисту права чи інтересу позивача. За наявності спору щодо правових наслідків недійсного правочину, одна зі сторін якого чи інша заінтересована особа вважає його нікчемним, суд перевіряє відповідні доводи та у мотивувальній частині судового рішення, застосувавши відповідні положення норм матеріального права, підтверджує чи спростовує обставину нікчемності правочину.

Позивач просив на підставі частини першої статті 1257 ЦК України визнати недійсним правочин, для якого законом встановлена нікчемність, і суди відмовили у задоволенні позовних вимог з підстав пропуску позовної давності.

Зазначені судові рішення підлягають зміні в частині мотивування, оскільки вимога про визнання нікчемного заповіту недійсним не є належним способом захисту права чи інтересу позивача.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 березня 2020 року у справі № 716/1051/17 (провадження № 61-40992св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88294469>

2.8. Заповіт, посвідчений (виданий) службовою особою (нотаріусом) на тимчасово окупованій території, на якій органи державної влади, посадові та службові особи України не здійснюють свої повноваження, є нікчемним.

28 серпня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження

справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3 про визнання права власності на квартиру в порядку спадкування за заповітом.

Суди встановили, що після бабусі позивача – ОСОБА_4 залишилося спадкове майно, а саме, квартира, яку вона заповіла ОСОБА_1. ОСОБА_4 не могла за станом здоров'я виїхати за межі тимчасово окупованої території, заповіт було посвідчено нотаріусом на окупованій території.

Рішенням Артемівського міськрайонного суду Донецької області встановлено факт смерті ОСОБА_4 у місті Донецьку. Після смерті бабусі ОСОБА_1 фактично прийняв спадщину за заповітом щодо нерухомого майна і не відмовлявся від неї, проте нотаріус відмовив йому у видачі свідоцтва про право на спадщину у зв'язку з тим, що заповіт був складений з порушенням вимог щодо його форми та посвідчення.

Рішенням міськрайонного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні позовних вимог ОСОБА_1 про визнання за ним в порядку спадкування за заповітом право власності на квартиру відмовлено.

Верховний Суд погодився з таким рішенням судів з огляду на таке.

Відповідно до частини першої статті 1257 ЦК України заповіт, складений особою, яка не мала на це права, а також заповіт, складений з порушенням вимог щодо його форми та посвідчення, є нікчемним. Згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07 листопада 2014 року № 1085-р «Про затвердження переліку населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та переліку населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення», до зазначених населених пунктів належить місто Донецьк.

Відповідно до статті 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» будь-які органи, їх посадові та службові особи на тимчасово окупованій території та їх діяльність вважаються незаконними, якщо ці органи або особи створені, обрані чи призначені у порядку, не передбаченому законом. Будь-який акт (рішення, документ), виданий органами та/або особами, передбаченими частиною другою цієї статті, є недійсним і не створює правових наслідків.

До таких актів належить і заповіт ОСОБА_4, посвідчений нотаріусом Донецької Народної Республіки Донецького міського нотаріального округу, оскільки він посвідчений (виданий) службовою особою (нотаріусом) на тимчасово окупованій території, на якій органи державної влади, посадові та службові особи України не здійснюють свої повноваження.

Оскільки зазначений заповіт відповідно до положень статті 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» є недійсним і не створює правових наслідків, тобто є нікчемним, суди дійшли обґрунтованого висновку про відсутність підстав для визнання за ОСОБА_1 права власності на спадкове майно за цим заповітом.

Постановою Верховного Суду від 28 серпня 2020 року рішення Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 25 вересня

2019 року та постанову Дніпровського апеляційного суду від 18 лютого 2020 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 28 серпня 2020 року у справі № 185/2052/19 (провадження № 61-4920св20) можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/91260421>

3. Визнання односторонніх правочинів банку недійсними

3.1. Односторонній письмовий правочин банку, яким змінено або доповнено тарифи на послуги, що надаються держателю платіжної картки (клієнту), вчинений з порушенням визначених договором та/або законом строків повідомлення клієнта про застосування нових тарифів на обслуговування електронного платіжного засобу, має бути визнаний недійсним на підставі частини першої статті 203 ЦК України.

Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду 27 січня 2020 року розглянув касаційну скаргу Публічного акціонерного товариства акціонерного банку «Укргазбанк» (далі – ПАТ АБ «Укргазбанк») на заочне рішення Шевченківського районного суду м. Чернівців від 16 листопада 2015 року та рішення Апеляційного суду Чернівецької області від 27 квітня 2016 року у справі за позовною заявою ОСОБА_1 до ПАТ АБ «Укргазбанк» про визнання одностороннього правочину банку недійсним.

Суди встановили, що 17 грудня 2014 року між ОСОБА_1 та ПАТ АБ «Укргазбанк» було укладено договір комплексного банківського обслуговування (далі – Договір), відповідно до якого позивачу видано платіжну картку за тарифним планом «Рго-запас+».

Пунктами 2.5.1, 2.6.3 тарифного плану «Рго-запас+» передбачено, що тариф за безготівкову оплату товарів чи послуг за допомогою платіжної картки становить 1,00 грн, а за видачу готівкових коштів в установах та банкоматах за межами України з «Ощадного» рахунку в національній валюті України тариф становить 1,5 % min 6,00 EUR.

20 січня 2015 року ПАТ АБ «Укргазбанк» вчинив односторонній правочин, відповідно до якого була введена додаткова комісія у розмірі 30 % за операціями безготівкової оплати товарів чи послуг та операціями видачі готівкових грошових коштів в банківських установах та банкоматах за межами України за допомогою платіжної картки, відкритій в національній валюті України.

За період з 20 до 30 січня 2015 року ОСОБА_1 за допомогою платіжної картки розрахувався за придбання товарів на загальну суму 29 175,87 грн, від якої банк без згоди та відома ОСОБА_1, стягнув комісію у розмірі 30 %, що становить 5 155,62 грн.

У травні 2015 року ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до ПАТ АБ «Укргазбанк» і просив визнати недійсним односторонній правочин банку

від 20 січня 2015 року та стягнути з відповідача незаконно списані кошти у розмірі 5 155,62 грн.

Заочним рішенням Шевченківського районного суду м. Чернівців від 16 листопада 2015 року, зміненим рішенням апеляційного суду Чернівецької області 27 квітня 2016 року в мотивувальній частині, позов задоволено.

Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду, дослідивши матеріали справи, погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій в частині визнання недійсним одностороннього правочину банку з огляду на таке.

У пункті 14.10 статті 14 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» передбачено, що банк має право вносити зміни до правил користування електронним платіжним засобом або тарифів на обслуговування електронного платіжного засобу, повідомивши про відповідні зміни користувача у спосіб, передбачений договором.

Відповідно до положень пункту 8.3.1 Договору сторони домовились, що банк має право в односторонньому порядку вносити зміни та доповнення до тарифів на послуги, що надаються держателю платіжної картки, шляхом вчинення одностороннього письмового правочину банку... Банк вправі вчиняти односторонній письмовий правочин шляхом розміщення (оголошення) письмового правочину банку на дошках (дошці) об'яв банку, що розміщуються в загальнодоступних для клієнтів місцях... у кожному разі вчинення банком одностороннього письмового правочину, такий правочин розміщується (оголошується) банком на дошках (дошці) об'яв та сайті банку за 30 календарних днів до дати, з якої застосовуватимуться зміни та доповнення до цього договору та набуває чинності з дати, вказаної в ньому.

Статтею 15 Закон України «Про захист прав споживачів» передбачено, що споживач має право на одержання необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації про продукцію, що забезпечує можливість її свідомого і компетентного вибору. Інформація повинна бути надана споживачеві до придбання ним товару чи замовлення роботи (послуги). Інформація про продукцію не вважається рекламою.

Таким чином, банк застосував комісію 30 % без завчасного повідомлення учасника договору, що суперечить вимогам законодавства.

Частиною першою статті 203 ЦК України передбачено, що зміст правочину не може суперечити цьому Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам.

Отже, суди попередніх інстанцій при ухваленні оскаржуваних судових рішень дійшли правильного висновку, що ПАТ АБ «Укргазбанк» незаконно списало з карткового рахунку ОСОБА_1 комісію у розмірі 5 155,62 грн, оскільки згідно з укладеним з ним договором та положенням пункту 14.10 статті 14 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» зміни до тарифів мали вступити в дію не раніше 01 лютого 2015 року, а операції

по рахунку позивача відповідачем були здійснені, починаючи з 20 січня 2015 року, тому до 01 лютого 2015 року нові тарифи не могли набрати чинності.

При цьому, змінивши в односторонньому порядку умови договору з 20 січня 2015 року, банк позбавив клієнта права на повідомлення про незгоду зі змінами та розірвання договору і почав застосовувати вказані зміни з дня прийняття одностороннього правочину.

Отже, з огляду на наведені вище мотиви суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а судові рішення – без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 27 січня 2020 року у справі № 727/4453/15-ц (провадження № 61-17338сво18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87393070>

Аналогічний правовий висновок викладено в постановах Верховного Суду:

1) від 15 лютого 2018 року у справі № 154/85/16-ц (провадження № 61-4403св18), з текстом якої можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72459840>

2) від 14 березня 2018 року у справі № 760/22542/15-ц (провадження № 61-2117св18), з текстом якої можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72819451>

3) від 11 грудня 2019 року у справі № 752/7532/15-ц (провадження № 61-34625св18), з текстом якої можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86528188>

3.2. Вимоги позивача про визнання дій банку щодо односторонньої зміни тарифів на послуги протиправними та зобов'язання зарахувати на картковий рахунок грошові кошти, списані на підставі цього одностороннього правочину, без визнання його недійсним, є передчасними та не підлягають задоволенню.

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду 25 березня 2020 року розглянув касаційну скаргу ОСОБА_1 на рішення Солом'янського районного суду м. Києва від 21 вересня 2018 року та постанову Київського апеляційного суду від 29 листопада 2018 року у справі за позовною заявою ОСОБА_1 до ПАТ АБ «Укргазбанк» про визнання дій протиправними, зобов'язання вчинити дії.

Суди встановили, що в період з 29 грудня 2014 року до 19 січня 2015 року між ОСОБА_1 та ПАТ АБ «Укргазбанк» було підписано 4 заяви-анкети на приєднання до договору комплексного банківського обслуговування фізичних осіб-вкладників «Ощадних» рахунків, за умовами яких ОСОБА_1 було відкрито 4 карткових рахунки по тарифному плану «Pro-Запас+».

20 січня 2015 року банк вчинив односторонній письмовий правочин до договорів на відкриття карткового рахунку, яким з 20 січня 2015 року змінено тарифи на обслуговування електронного платіжного засобу з 1 гривні до 30 % від суми операції.

На підставі цього одностороннього правочину за грошовими операціями, здійсненими позивачем 17 та 19 січня 2015 року (банк операції відобразив лише 21 та 23 січня 2015 року), ПАТ «АБ «Укргазбанк» нарахував та списав з 4 його карткових рахунків 30 % комісію у загальному розмірі 131 819,06 грн.

У червні 2018 року ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом про визнання дій ПАТ АБ «Укргазбанк» протиправними, зобов'язання ПАТ АБ «Укргазбанк» зарахувати на карткові рахунки суми коштів, які обліковувались як заборгованість перед банком, а також списати з обліку нараховані на вказані суми відсотки, починаючи з 21 січня 2015 року.

Рішенням Солом'янського районного суду м. Києва від 21 вересня 2018 року, залишеним без змін постановою Київського апеляційного суду від 29 листопада 2018 року, в задоволенні позову ОСОБА_1 відмовлено з підстав пропуску позовної давності.

Розглядаючи касаційну скаргу, Верховний Суд звернув увагу, що згідно із частиною другою статті 11 ЦПК України, в редакції на час розгляду справи в судах першої та апеляційної інстанцій, суд розглядає цивільні справи не інакше як в межах заявлених вимог.

Оскільки вимоги про визнання дій банку протиправними та зобов'язання зарахувати на картковий рахунок грошових коштів, списаних на підставі одностороннього правочину, без визнання його недійсним, є передчасними, рішення судів попередніх інстанцій підлягають зміні лише в частині мотивування правових підстав для відмови в задоволенні позову.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 25 березня 2020 року у справі № 760/15082/18 (провадження № 61-46565св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88706715>

3.3. Вимоги позивача про визнання неправомірними дій банку щодо анулювання боргу та списання кредитної заборгованості, як безнадійної, є неналежним способом захисту. Такі дії банку є одностороннім правочином, який є правомірним, якщо він не визнаний судом недійсним (пункт 2 частини другої статті 16 ЦК України).

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду 23 вересня 2020 року розглянув касаційну скаргу Акціонерного товариства «УкрСиббанк» (далі – АТ «УкрСиббанк; банк) на рішення Болградського районного суду Одеської області від 09 листопада 2017 року та постанову Апеляційного суду Одеської області від 28 листопада 2018 року у справі за позовом ОСОБА_1 до АТ «УкрСиббанк» про визнання неправомірними дій банку.

Суд встановив, що 07 квітня 2008 року між ОСОБА_1 та АТ «УкрСиббанк» укладений кредитний договір про надання споживчого кредиту у розмірі 70 900 доларів США зі сплатою 13,5 % річних строком до 06 квітня 2029 року.

Рішенням Болградського районного суду Одеської області від 16 травня 2015 року (за позовом ПАТ «УкрСиббанк до ОСОБА_1 про стягнення кредитної заборгованості у сумі 85 106,54 доларів США) з ОСОБА_1 на користь ПАТ «УкрСиббанк» стягнуто заборгованість за вищевказаним кредитним договором у розмірі 384 326,71 грн; в задоволенні вимог про стягнення боргу у сумі 67 187,54 доларів США відмовлено за недоведеністю.

На виконання рішення суду позичальник сплатив банку кошти в розмірі 17 082,73 доларів США.

23 липня 2015 року ОСОБА_1 отримав від ПАТ «УкрСиббанк» повідомлення про анулювання боргу в порядку пп. «д» пп. 164.2.17 п. 164.2 статті 164 Податкового кодексу України, відповідно до якого банк прийняв рішення про анулювання кредитної заборгованості, розмір якої станом на 23 липня 2015 року становить 68 329,73 доларів США. У повідомленні зазначено, що анульована сума заборгованості за основним боргом є доходом позивача, отриманим як додаткове благо, і йому необхідно самостійно сплатити податок на доходи фізичних осіб з такого доходу та відобразити його у річній податковій декларації з податку на доходи фізичних осіб.

У травні 2016 року ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом, у якому просив, зокрема, визнати неправомірними дії банку, які мали місце в 2015 році, щодо анулювання боргу та списання кредитної заборгованості, як безнадійної, у сумі 85 412,16 доларів США; визнати укладеною між ним і банком угоду про анулювання боргу та списання кредитної заборгованості у зв'язку з переданням ним відступного на суму 17 082,73 доларів США.

Рішенням Болградського районного суду Одеської області від 09 листопада 2017 року, залишеним без змін постановою Апеляційного суду Одеської області від 28 листопада 2018 року, визнано неправомірними дії АТ «УкрСиббанк» щодо анулювання в 2015 році кредитного боргу ОСОБА_1 та списання кредитної заборгованості як безнадійної у сумі 85 412,16 доларів США.

Верховний Суд не погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій з огляду на таке.

Аналіз статті 605 ЦК України свідчить, що під прощенням боргу розуміють звільнення кредитором боржника від виконання обов'язку, що на ньому лежить, повністю або частково. За загальним правилом прощення боргу втілюється в односторонньому правочині. Хоча сторони договору не позбавлені можливості укласти договір про прощення боргу.

Анулювання банком боргу та списання кредитної заборгованості як безнадійної (прощення боргу) втілене в односторонньому правочині кредитора. Недійсність такого одностороннього правочину законом прямо не встановлена, а тому в аспекті положень частини першої статті 204 ЦК України такий правочин є правомірним, якщо він не визнаний судом недійсним. Тобто він може бути оспорений лише в судовому порядку і належним способом захисту в такому разі має бути визнання правочину недійсним (пункт 2 частини другої статті 16 ЦК України). Спроба позивача використати такий спосіб захисту, як визнання дій банку неправомірними, не відповідає засадам презумпції правомірності правочину. За таких обставин вимоги про визнання дій банку неправомірними щодо анулювання у 2015 році кредитного боргу та списання заборгованості, як безнадійної підлягають залишенню без задоволення.

З огляду на викладене Верховний Суд вважав за необхідне рішення Болградського районного суду Одеської області від 09 листопада 2017 року

та постанову Апеляційного суду Одеської області від 28 листопада 2018 року у частині вимог ОСОБА_1 до АТ «УкрСиббанк» про визнання дій щодо анулювання та списання заборгованості за кредитним договором неправомірними та визнання зобов'язання за кредитним договором припиненим у зв'язку з переданням відступного скасувати та відмовити у задоволенні позовних вимог в цій частині.

Детальніше з текстом постанови КЦС у складі Верховного Суду від 23 вересня 2020 року у справі № 497/1085/16-ц (провадження № 61-1684св19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/91958372>

Аналогічний правовий висновок викладено в постанові КЦС у складі Верховного Суду від 02 грудня 2020 року у справі № 569/22588/18 (провадження № 61-17986св19), з текстом якої можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/93404945>

4. Процесуальні особливості розгляду справ щодо визнання односторонніх правочинів недійсними

4.1. Спір про визнання недійсним одностороннього правочину, вчиненого фізичною особою шляхом подання заяви про надання згоди на укладання іншим з подружжя як майновим поручителем договору про передачу в іпотеку спільного сумісного майна подружжя, за своєю правовою природою виникає із сімейних, а не господарських правовідносин, навіть у тому випадку, коли відповідна порука забезпечує виконання зобов'язань, які виникли між юридичними особами, а тому підлягає розгляду у порядку цивільного судочинства.

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду 11 березня 2020 року розглянув касаційну скаргу ОСОБА_1 на ухвалу Тисменицького районного суду Івано-Франківської області від 20 березня 2019 року та постанову Івано-Франківського апеляційного суду від 23 травня 2019 року у справі за позовом ОСОБА_1 до Публічного акціонерного товариства «Перший Український Міжнародний Банк» (далі – ПАТ «ПУМБ»), Товариства з обмеженою відповідальністю «Компанія «Рона» (далі – ТОВ «Компанія «Рона»), ОСОБА_2 про визнання заяви про надання згоди одному з подружжя на укладення іпотечного договору, договорів поруки та іпотеки недійсними, скасування запису про державну реєстрацію права власності.

Позовна заява ОСОБА_1 мотивована тим, що внаслідок зловмисної домовленості посадових осіб ПАТ «ПУМБ» та ТОВ «Компанія «Рона» 26 лютого 2014 року укладено генеральний договір та кредитний договір, а її чоловік ОСОБА_2, перебуваючи під незаконним впливом третіх осіб, приховавши від неї низку суттєвих обставин, переконав її надати згоду на тимчасове передання майна подружжя в іпотеку для забезпечення зобов'язань ТОВ «Компанія «Рона» за кредитним договором. Надалі ТОВ «Компанія «Рона» припинила виконання кредитних зобов'язань, що призвело до здійснення державної реєстрації права власності на іпотечне майно за ПАТ «ПУМБ».

Закриваючи провадження у справі, суд першої інстанції, з висновком якого погодився суд апеляційної інстанції, виходив із того, що у цій справі має місце спір щодо договору майнової поруки та іпотечного договору, укладених для забезпечення виконання зобов'язання, сторонами якого є юридичні особи, та щодо права власності на майно (нерухоме майно, в тому числі землю), реєстрації прав на майно, яке (права на яке) є предметом спору, та на майно, щодо якого наявний спір, є предметом забезпечення виконання зобов'язання, сторонами якого є юридичні особи, а тому цей спір за ознаками відповідає спору, який підлягає розгляду в порядку господарського судочинства.

Скасовуючи ухвалу суду першої інстанції, постанову апеляційного суду та направляючи справу на розгляд до суду першої інстанції, Верховний Суд виходив з такого.

Основною вимогою у цій справі є вимога позивачки – фізичної особи ОСОБА_1 про визнання недійсним одностороннього правочину, вчиненого нею шляхом складання заяви про надання згоди на укладання іншим з подружжя ОСОБА_2 як майновим поручителем ТОВ «Компанія «Рона» договору про передачу в іпотеку спільного сумісного майна подружжя, з правовим обґрунтуванням позовних вимог, зокрема і нормами статті 65 СК України, та посиланням на те, що передане в іпотеку майно є спільним сумісним майном подружжя. Така згода за своєю правовою природою є правочином одного з подружжя щодо розпорядження спільним сумісним майном.

Зважаючи на предметну та суб'єктну юрисдикцію, колегія суддів дійшла висновку про те, що вимога позивачки про визнання недійсним одностороннього правочину підлягає розгляду у порядку цивільного судочинства, а не у порядку господарського судочинства, як помилково зазначено судами.

Інші вимоги про визнання недійсним іпотечного договору та скасування рішень про державну реєстрацію прав та обтяжень є похідними від вищезазначеної вимоги, оскільки їх задоволення залежить від задоволення іншої позовної вимоги – про визнання недійсним одностороннього правочину, вчиненого позивачкою шляхом складання заяви про надання згоди на укладання іншим з подружжя договору (основної вимоги).

Отже, зазначений спір за своєю правовою природою стосується розпорядження спільним сумісним майном подружжя і виникає із сімейних, а не господарських правовідносин.

Детальніше з текстом постанови КЦС у складі Верховного Суду від 11 березня 2020 року у справі № 352/1547/18 (провадження № 61-12393св19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88401320>

Аналогічний правовий висновок викладено в постанові КГС у складі Верховного Суду від 02 березня 2020 року у справі № 909/611/19, з текстом якої можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87929512>

4.2. У справах про визнання недійсними таких односторонніх правочинів, як видача довіреності і прийняття спадщини належним відповідачем є особа, яка видавала довіреність, і особа, яка прийняла спадщину, а не нотаріус чи нотаріальна контора.

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду 19 серпня 2020 року розглянув касаційну скаргу ОСОБА_1 на рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 30 травня 2017 року та постанову Апеляційного суду Дніпропетровської області від 25 липня 2018 року у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, який діє в інтересах недієздатної ОСОБА_3, приватного нотаріуса Дніпропетровського міського нотаріального округу Прокоф'євої О. Ю., Першої Дніпропетровської державної нотаріальної контори про визнання правочинів та заяви про прийняття спадщини недійсними, застосування реституційних наслідків.

Суди встановили, що рішенням суду від 22 квітня 2016 року ОСОБА_3 визнано недієздатною і призначено опікуном її брата ОСОБА_2. До моменту визнання її недієздатною ОСОБА_3 посвідчила у нотаріуса і видала ряд довіреностей, на підставі яких від її імені до суду подано позовну заяву про визнання заповіту недійсним та визнання за нею права власності в порядку спадкування на квартиру, здійснюється представництво інтересів у судах та інших органах, подано заяву про прийняття спадщини, до складу якої входить спірна квартира.

У листопаді 2017 року ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом про визнання довіреностей від 22 жовтня 2015 року, 04 листопада 2015 року, 16 грудня 2015 року, 03 березня 2016 року, 15 лютого 2016 року та заяви від 15 грудня 2015 року про прийняття спадщини недійсними на підставі статей 203, 215, 225 ЦК України, оскільки ОСОБА_3 страждала хронічним стійким психічним розладом у формі шизофренії, внаслідок чого не могла розуміти значення своїх дій та керувати ними під час укладення оспорюваних правочинів, а її опікун ОСОБА_2 діє не на користь останньої, вказані довіреності та заява не відповідають внутрішній волі ОСОБА_3.

Рішенням Жовтневого районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, в задоволенні позову ОСОБА_1 відмовлено. Верховний Суд частково не погодився із рішеннями судів, прийняв постанову, у якій зазначив таке.

Встановивши, що ОСОБА_1 не довела порушення своїх прав внаслідок видачі ОСОБА_3 оспорюваних довіреностей та подання нею заяви про прийняття спадщини, суди зробили правильний висновок про відсутність підстав для задоволення позову в частині визнання їх недійсними.

Звертаючись до суду з позовом, ОСОБА_1 як відповідачів визначила також приватного нотаріуса Дніпропетровського міського нотаріального округу Прокоф'єву О. Ю. та Першу Дніпропетровську державну нотаріальну контору.

Суд першої інстанції, з яким погодився й апеляційний суд, відмовляючи у задоволенні вимог до нотаріуса та нотаріальної контори, зазначив, що нотаріуси в розумінні статей 30, 34, 35 ЦПК України не є особами, прав і обов'язків, яких стосується спір сторін, оскільки відсутня їх заінтересованість у результатах вирішення справи судом і реалізації ухваленого в ній рішення. Оскільки позивач не обґрунтовує недійсність правочинів неправомірними діями приватного нотаріуса та державної нотаріальної контори, суди відмовили у задоволенні вимог до відповідачів по суті.

Проте за результатами розгляду справи суд має відмовити в позові до неналежного відповідача та прийняти рішення по суті заявлених вимог щодо належного відповідача. Тобто, визначення відповідачів, предмета та підстав спору є правом позивача. Водночас, встановлення належності відповідачів й обґрунтованості позову – обов'язком суду, який виконується під час розгляду справи, а не на стадії відкриття провадження

У справі за позовом заінтересованої особи про визнання недійсним такого одностороннього правочину як видача довіреності належним відповідачем є особа, яка видавала довіреність, а не нотаріус чи нотаріальна контора; прийняття спадщини – належним відповідачем є особа, яка приймає спадщину, а не нотаріус чи нотаріальна контора. Проте суди відмовили в частині позовних вимог до нотаріуса та нотаріальної контори з інших мотивів.

Постановою Верховного Суду рішення суду першої інстанції та постанову апеляційного суду в частині позову ОСОБА_1 до приватного нотаріуса Дніпропетровського міського нотаріального округу Прокоф'євої О. Ю., Першої Дніпропетровської державної нотаріальної контори про визнання правочинів та заяви недійсними змінено, викладено їх мотивувальну частину в редакції постанови Верховного Суду.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 19 серпня 2020 року у справі № 201/16327/16-ц (провадження № 61-43384св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/91104471>

4.3. Перевірити повноваження представника сторони, а також законність документа, наданого на підставі таких повноважень, належить до обов'язку виключно суду, який розглядає справу, в якій така довіреність надана. Вирішення відповідних питань в межах окремого судового процесу законодавством не передбачено.

Особа, яка не була учасником правовідносин з оформлення довіреності на процесуальне представництво (не є ані особою, яка її видала, ані представником) та не довела порушення її прав і законних інтересів внаслідок оформлення такої довіреності, не має підстав для позову про визнання цієї довіреності недійсною.

26 червня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду, розглянувши касаційну скаргу ОСОБА_1

у справі за позовом ОСОБА_1 до приватного нотаріуса Дніпропетровського міського нотаріального округу Кретової Н. Б., ОСОБА_2, ОСОБА_3, третя особа – ОСОБА_4, про визнання дій приватного нотаріуса неправомірними, визнання довіреності недійсною, прийняв постанову, в якій виклав правовий висновок такого змісту.

Відмовляючи у задоволенні позову, суди першої та апеляційної інстанцій виходили з того, що довіреність від 20 квітня 2015 року, яка є предметом позову, вже скасована за заявою відповідачки – ОСОБА_2, немає предмета спору, а тому права позивача не порушено. Тобто розглянули спір по суті з підстав недійсності довіреності на представництво інтересів в суді.

Колегія суддів вважає, що висновки судів є неправильними і в задоволенні позову ОСОБА_1 слід відмовити з інших правових підстав.

Суд установив, що ОСОБА_1 оспорив довіреність, яку видала ОСОБА_4 на участь ОСОБА_3 від її імені та в її інтересах в інших справах, де ОСОБА_1 є відповідачем.

Відповідно до частини третьої статті 13 ЦК України не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах.

Перевірити повноваження представника сторони, а також законність документа, наданого на підставі таких повноважень, належить до обов'язку виключно суду, який розглядає справу, в якій така довіреність надана. Отже, при розгляді саме цих справ суд має перевірити законність виданої для участі в судовому процесі довіреності на представництво інтересів у суді.

Доводи касаційної скарги ОСОБА_1 про те, що оспорена ним довіреність є для нього важливим юридичним фактом, у тому числі на оскарження вчинених ОСОБА_3 процесуальних дій в іншому процесі, є безпідставними, оскільки всі процесуальні дії, які вчинила ОСОБА_3, вчиненні виключно в інтересах свого довірителя і лише для довірителя, набуваючи, змінюючи чи припиняючи права та обов'язки, а не для позивача.

У зв'язку з наведеним підстав для оспорення в суді в окремому судовому процесі довіреності на участь у справі з підстав її недійсності у позивача немає.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 26 червня 2019 року у справі № 205/1649/16-ц (провадження № 61-12805св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82885461>

Аналогічний правовий висновок викладено в постанові Верховного Суду від 10 квітня 2020 року у справі № 686/22375/18 (провадження № 61-11893св19), з текстом якої можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88832870>

5. Інше

5.1. Нотаріально посвідчена заява про зобов'язання повернути кошти є одностороннім правочином, а не договором позики. Відмова від такої заяви (стаття 214 ЦК України) не може бути підставою для відмови судом у визнанні такого одностороннього правочину недійсним.

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду 24 жовтня 2019 року розглянув касаційну скаргу ОСОБА_1 на заочне рішення Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 26 січня 2016 року та постанову Апеляційного суду Закарпатської області від 17 квітня 2018 року у справі за позовною заявою ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа – приватний нотаріус Ужгородського міського нотаріального округу Кішкін Д. В., про стягнення коштів; за зустрічним позовом представника ОСОБА_2 – ОСОБА_3 про визнання одностороннього правочину недійсним.

Суди встановили, що 07 квітня 2014 року ОСОБА_2 здійснив нотаріально посвідчену заяву про зобов'язання повернути ОСОБА_1 грошову суму коштів, еквівалентну вартості 3 097,00 дол. США до 30 вересня 2014 року.

15 червня 2015 року ОСОБА_2 здійснив нотаріально посвідчену заяву, в якій зазначив, що грошові кошти від ОСОБА_1 не отримував, а заява пов'язана із його заборгованістю за користування електроенергією у сумі 16 000,00 грн та за оренду у сумі 17 000,00 грн. Така заява обумовлена необхідністю утримувати ОСОБА_1 від відключення електропостачання у вказаній будівлі. У заяві також зазначено, що 09 травня 2014 року ним частково погашена заборгованість у сумі 5 000,00 грн і відповідно до положень статті 214 ЦК України він відмовляється від своєї раніше здійсненої заяви.

У січні 2015 року ОСОБА_1 звернувся до суду із позовом до ОСОБА_2 про стягнення коштів за договором позики, а ОСОБА_2 подав зустрічний позов про визнання одностороннього правочину недійсним.

Рішенням Ужгородського міськрайонного суду, залишеним без змін постановою Апеляційного суду Закарпатської області, зустрічний позов ОСОБА_2 задоволено частково. Односторонній правочин ОСОБА_2 визнано недійсним, як такий, що вчинений внаслідок помилки і збігу важких обставин. У задоволенні решти позовних вимог відмовлено.

Верховний Суд погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій з огляду на таке.

Відмовляючи у задоволенні позову ОСОБА_1, суди першої та апеляційної інстанцій правильно виходили із того, що позивач не довів укладення із відповідачем договору позики та відповідач не мав на меті укладення такого договору, складена останнім заява не відповідає фактичним обставинам та відносинам між сторонами, а також внутрішній волі відповідача, у зв'язку із чим дійшли правильного висновку про те, що односторонній правочин відповідача,

вчинений 07 квітня 2014 року шляхом складення заяви про зобов'язання повернути кошти, підлягає визнанню недійсним.

Доводи касаційної скарги про те, що заява, складена відповідачем 07 квітня 2014 року, підтверджує факт укладання сторонами договору позики, є необґрунтованими, оскільки вказана заява не містить будь-яких відомостей про отримання відповідачем від позивача в борг грошей.

Також Верховний Суд погоджується із висновками судів попередніх інстанцій про те, що відповідач, склавши заяву від 15 червня 2015 року, відмовився від раніше вчиненого ним одностороннього правочину, що узгоджується із положеннями статті 214 ЦК України, чим припинив правовідношення за заявою від 07 квітня 2014 року, проте такі обставини не можуть бути підставою для відмови у визнанні правочину недійсним.

З огляду на викладене Верховний Суд вважав за необхідне судові рішення першої та апеляційної інстанцій залишити без змін, а касаційну скаргу – без задоволення.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 24 жовтня 2019 року у справі № 308/390/15-ц (провадження № 61-39551св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85238441>

Огляд практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справах щодо визнання односторонніх правочинів недійсними / Упоряд.: правове управління (IV) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду, суддя КЦС ВС, к.ю.н, доцент В. І. Крат / Київ, 2021. 41 с. — Київ, 2021.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua